

Др ДРАГОСЛАВ СТРАЊАКОВИЋ

**МИШЉЕЊЕ ФИЛИПА ХРИСТИЋА О ПЕТРУ ЈОВАНОВИЋУ,
МИТРОПОЛИТУ СРБИЈЕ ОД 1833 ДО 1859 ГОДИНЕ**

Петар Јовановић био је један од веома заслужних и значајних архијереја у обновљеној Србији XIX века. На основу сачуване историске грађе из његовог доба, јасно се виде огромни напори које је митрополит Петар уложио да би извршио организацију православне цркве у Србији у светосавском духу и ставио је на чврсте темеље. На тим темељима српска црква се даље развијала.

Од великог је интереса и важности дознати мишљење о истакнутим људима од савременика који су их познавали и пратили њихов живот и рад. У овом случају то је утолико важније што је мишљење Филипа Христића о митрополиту Петру мишљење једног од истакнутих и водећих српских политичара, државника и дипломата из друге половине XIX века, о једном црквеном старешини. Познато је да је Филип Христић био неколико година кнежев претставник и министар, дипломатски претставник Србије на страни, употребљаван за важне и поверљиве дипломатске мисије, човек широке културе и лепог знања, човек који је прошао и упознао велики део Европе. Његов суд о људима је високог мерила, објективан; он је умео да код људи види оно што је важно и битно и да то истакне. Свој суд о животу и раду митрополита Петра Христића је оставио у својим мемоарима који још нису објављени.

Првих 30 година XIX века у обновљеној Србији су за београдске епископе постављани странци, Грци. Пошто је кнез Милош 1830 године добио од султана хатишериф у коме се Србији као кнежевини признаје самоуправа и даје право да сама бира своје епископе које ће потврђивати цариградски патријарх, године 1831 постављен је први Србин за београдског епископа-митрополита и то је био архимандрит манастира Враћевнице Мелентије Павловић. Он је исте године у Цариграду био посвећен, али је на томе положају остао само две године, јер је већ 11 јуна 1833 године умро. Истина, Срби су покушали и раније да на епископску столицу у Београду доведу свога човека, Србина. Тако су још 1809 године устаници на скупштини донели одлуку да епископа Леонтија, Грка, који је био напустио Србију, замени архимандрит манастира Раче Мелентије Стефановић, али он на тај положај није никада био посвећен. Исто тако ни предлог кнеза Мило-

ша да архимандрита студеничког Мелентија Никшића постави за митрополита београдског, није одобрен од стране цариградске патријаршије, него је Никшић 1815 године постављен за епископа ужичко-шабачког. Кад је после смрти Грка Дионисија била упражњена столица београдске митрополије, њен администратор је једно време, од лета 1815 до пролећа 1816 године, био Мелентије Павловић, док на тај положај није дошао опет Грк Агатањел.

Мелентије Павловић био је веома отресит и разборит човек. У борби за народно ослобођење узео је активног учешћа нарочито за време другог устанка, када је епитрахил и кадионицу заменио пушком и сабљом. Он је добро познавао црквене прилике у Србији и радио да их побољша, нарочито кад је дошао за београдског митрополита. Али њему је недостајало стручно школско образовање и добро познавање организације српске православне цркве ван Србије као и осталих православних цркава. А поред тога, није дуго времена ни био на положају митрополита Србије да би могао да изврши организацију цркве. Тај посао у пуном обиму извршио је његов наследник Петар Јовановић.

Митрополит Петар је, после свршене основне школе у Илоку, гимназије у Осјеку и Сремским Карловцима и филозофског течаја на Сегединском лицеју, завршио богословију у Сремским Карловцима. Ту је провео 10 година као професор и 1830 године прешао у Србију. У Србији је прво постао секретар највишег народног суда у Крагујевцу а затим секретар кнежеве канцеларије са кога је положаја, по препоруци карловачког митрополита Стевана Стратимировића, дошао за митрополита Србије 1833 године. Устезао се да се прими новог звања схватајући сасвим правилно, велике дужности које су га очекивале и задатке које је требало да изврши. На наваљивање кнеза Милоша примио се понуђеног положаја пошто је кнезу претходно изложио и образложио своје гледиште на црквено уређење у Србији, реорганизацију цркве и начин на који је мислио њоме управљати. Кнез Милош се сложио са његовим гледиштем и послао га, крајем 1833 године, владици жичком Нићифору у Чачак. Ту се Петар прво замонашио, затим је рукоположен за јеромонаха а после неколико дана произведен за архимандрита. Тако је у року од 15 дана прешао све степене у монашкој хијерархији. Наскоро затим кренуо је у Цариград где га је 6 децембра 1833 године цариградски патријарх Константин посветио за београдског митрополита. Из Цариграда вратио се у Србију.

Дошавши на положај београдског митрополита, Петар се сав посветио новој дужности, организацији српске православне цркве, просвећивању српског народа и стручном образовању и подизању српског свештенства. Да успешно изврши своје задатке много су му помогли и његови извршни духовни и душевни квалитети. Филип Христић нарочито истиче да су „од срца Петровог далеко били пизма, мржња, злоба, и гоњења — греси велики и неопростиви у црквено старешине, заступника Христова, кад се још хоће језуитским претварањем и свитељским плаштом да покрију.“ Наглашавајући како је митрополит Петар врло угледна личност, Христић каже „да му је држање и понашање било у пуном смислу господско, достојанствено и милосно“. Он је био „строг али правичан. Никад покаран свештеник није се на њега

пожалио, јер је увек после отомене, а кадшто и казне, следовала блага, очинска поука." Познато је да је митрополит Петар био врло добар говорник. Христић истиче ову његову особину и каже: „Био је врло речит; глас му је био јасан и јак макар да је у цркви при служењу био тих и латан. Проповедао је врло често у цркви и увек наизуст. Било је прве године његовог посвећења за митрополита српског, кад је митрополит Петар у цркви у Крагујевцу једног великог празника говорио дивну беседу. Сви великодостојници после службе Божје, вративши се из кнежевог конака, дошли су по обичају у двор митрополитов да му празник честитају. Међу њима био је и наш велики песник Сима Милутиновић (Чубра). Отац митрополитов трефио се у соби. Сима му приђе, пољуби га у чело и рече: „Хвала вам на оваквом сину, живели дуго и поносили се њиме с нама заједно". Пошто је Христић у ово доба био „ђак митрополитов", тј. митрополит се о њему старао, издржавао га и школовао, то је и он присуствовао беседи у цркви, а после завршене службе, кад су гости дошли у митрополитов двор, „послуживао госте ракијом, и кафом, заједно са ђаконом и ћирицом".

За стручно теолошко образовање свештеника у Србији митрополит Петар је 1836 године основао Богословију у Београду која је била „смештена у кући Бадемлића, на горњем спрату, преко пута од митрополије" (а ова се налазила на месту где је сада зграда Патријаршије). Главни митрополитов помагач при оснивању богословије и изради плана и програма био је Гаврило Поповић, родом из Бачке, доцнији владика шабачки, у то доба митрополитов ђакон и први професор Богословије. „Митрополит Петар, каже Христић, и ђакон Гаврило припремили су све предмете што су имали предавати. Гаврило је учио богословце и црквеном појању, оном дивном појању које је првих година Богословије, за време Гаврила и Мраовића (доцније митрополита Србије) и само карловачко пјеније надмашило. Први ђаци Богословије били су све по избору целе Србије, махом свештенички синови који су знали читати и писати".

Како за рад у Богословији тако и уопште за рад на црквеном пољу митрополит Петар је знао и умео да изабере себи сараднике и да се окружи „способним и одличним личностима" које су биле његови „извршни помагачи, први пионири што су крчили пут образовању и напретку свештеничког staleжа". Христић истиче да су „сви после Гаврила дошавши из прека изучени богослови: Симоновић, Герасим, Јовановић и Мраовић били професори у нашој Богословији као ђакони, синђели, протосинђели и архимандрити, а доцније неки од њих и владике. Сви су били људи од науке, велики трудбеници, одлични службеници српске цркве, из чијих је руку изишло јато свршених богослова и добрих свештеника." Поред школовања богослова у земљи, митрополит Петар је „одличне ђаке узимао себи у двор, хранио их и одевао и старао се о њиховој будућности шаљући их у Русију на већу богословску спрему". Међу првим питомцима које је послао у Русију био је и доцнији митрополит Михаило кога је митрополит Петар необично волео, као добар отац радовао се његовом успеху у школи" и како је „велику част у двору дао, кад је првом свом младом питомцу и љубимцу Михаилу владичанску круну на главу метнуо (1854)" Бележећи ово Христић у исто време замера митрополиту Михаилу због

његовог доцнијег држања према митрополиту Петру 1859 и 1860 године кад је овај морао дати оставку на положај и напустити Србију.

Христић у својим мемоарима нарочито истиче да оно што је остављало особити утисак на све савременике јесте то што је у „доба дуге црквене управе митрополита Петра све српско свештенство било прожмано како поштом и љубављу према њему тако и својим дужностима према цркви. Жалосне поцепаности и још жалосније политичке и партиске борбе није тада било у реду свештеничком”.

Дајући општу оцену улоге митрополита Петра у црквеном животу Србије, Христић каже: „Нико у наше доба није труда поднео и толико добра учинио за српску цркву и српско свештенство колико митрополит Петар. Треба само знати на каквом је ниском и жалосном ступњу стајало наше свештенство у погледу знања и образовања свога у доба када је Петар постао митрополит, па оценити неуморни рад његов и велике заслуге његове. Тада и проте и попови и калуђери једва да су знали читати и писати, — а кад је Петар године 1858 био принуђен оставити Србију, једва да је била једна петина свештеника који нису Богословију свршили. Па и они, који нису били богословци, њих је Петар и речју писменим упутствима толико обрадио и дотерао да су постали добри и угледни пастири. Петар се није ограничио на безбројне циркуларе и упутства која је сам састављао и скоро сваке недеље протама и намесницима слао, него је ове често и себи звао, па их учио и упућивао на све што су требали и они и подручно им свештенство да знају и да чине”.

У својим мемоарима Христић много замера приврженицима кнеза Милоша што су, после Милошевог поновног доласка на српски престо 1858 године, „протерали овог заслужног архипастира (митрополита Петра), што није хтео за време владавине кнеза Александра Карађорђевића шуровати са опозицијам, но је остао веран своје владаоцу и по науци Христовој истински и искрено молио се Боу за њега”.

Овде треба истаћи да је митрополит Петар живео у најбурније доба политичке историје Србије. За време док је он био на челу православне цркве у Србији, одиграли су се најбурнији политички догађаји: протеривање кнеза Милоша 1839 године, кнеза Михаила 1842 године и кнеза Александра 1858 године. Поред тога у ово доба било је и неколико политичких буна унутра у земљи. Требало је доста мудрости, такта и постојаности да би се у том несигурном и често променљивом политичком стању човек могао одржати на висини свога положаја и не дозволити да буде увучен у политичке комбинације и размирице. Такав став имао је митрополит Петар. Посветивши се сав црквеним пословима и заузимајући подједнако држање према свакоме, митрополит Петар се није хтео упуштати ни у какве политичке борбе нити прилазити ни једној противничкој страни. Главна замерка учињена му је од стране присталица кнеза Милоша што није хтео помагати опозицију у борби против кнеза Александра. А с друге стране, он се није хтео упуштати у мале и ситне политичке рачуне присталица владајућег кнеза нити дозволити да га увуку у ма какву политичку борбу. Стога су присталице кнеза Милоша, када су успели да на Светоандрејској скупштини збаце кнеза Александра и врате кнеза Милоша, ру-

ковођени ситним политичким страстима и осветом над свима онима који нсу били њихове изразите присталице, — припремали да збаци и митрополита Петра. Дознавши за то он је сам поднео оставку на свој положај, напустио Србију и отишао у Сремске Карловце где је постао горњокарловачки епископ. Умро је у Сремским Карловцима 1864 године.

Завршавајући своје мишљење о митрополиту Петру, Христић сасвим оправдано каже: „Доћи ће време када ће се благодарна Србија блаженој сени великог овог српског архипастира достојно одужити. Они, који су за време његове црквене управе живели, чуваће са пијететом спомен његов, сећајући се сјајности и висине на којој су тада били црква и вера наша у Србији”.

Мишљење Филипа Христића о митрополиту Петру Јовановићу је користан прилог за историју српске цркве тога времена. Христић нам не само потврђује оно што на основу докумената можемо реконструисати о верском и црквеном животу код Срба тога доба и животу и раду митрополита Петра, већ даје и мишљење савременика о тим питањима. Он је своје мемоаре писао у зрелијим годинама, а поред тога још је био у животу велики број људи савременика догађаја које он описује. Сви они углавном делили су потпуно његово мишљење и слагали су се у његовој оцени ондашњих црквених прилика. А за живот и рад једног истакнутог човека ништа није похвалније него кад и у очима савременика изгледа достојанствен, праведан и објективан и о његовом се раду и они похвално изражавају. И што је време од живота и рада митрополита Петра све више одмицало, у толико је суд објективних људи о њему био бољи, нарочито с обзиром на прилике и околности под којима је живео и радио, тешкоће и неприлике на које је наилазио и значај и последице његовог рада.

Resumé

Dr DRAGOSLAV STRANJAKOVIĆ

PHILIPP HRISTIĆ'S MEINUNG ÜBER PETER JOVANOVIĆ, DEN MITROPOLITEN VON SERBIEN (1833—1859)

Philipp Hristić, serbischer Staatsmann und Diplomat aus der zweiten Hälfte des XIX^{ten} Jahrhunderts, in seinen unverkündigten Denkschriften giebt ein sehr lobenswertes Urteil über das Leben und die Arbeit von Petar Jovanović, der von 1833 bis 1859 Metropolit von Serbien war. Besonders trägt er sein grosses Verdienst für die Organisation der Serbischen Kirche und für die Fachbildung der serbischen Priesterschaft aus, weshalb gründete er ein Priester-Seminar in Beograd. Widmend sich mit voller Seele der Kirche, Erzbischof Petar hat durch sein Leben und seine Arbeit beigetragen, dass der Glaube und die Kirche in Serbien auf der grossen Höhe waren.

Dr ДРАГОСЛАВ СТРАНЬАКОВИЧ

МНЕНИЕ ФИЛИППА ХРИСТИЧА О ПЕТРЕ ИОАННОВИЧЕ,
МИТРОПОЛИТЕ СЕРБИИ (1833—1859)

ФИЛИПП ХРИСТИЧ, сербский политик и дипломат второй половины XIX века, во своих мемуарах, ещё не сообщенных, даёт очень похвальный суд о жизни и деятельности Петра Иоанновича, митрополита Сербии (1833—1859 г.), Особенно он выносит его великую заслугу об организации Сербской церкви и об учебном занятии и специальном богословском образовании сербского священства для которого была 1836 г. учреждена духовная семинария в г. Белграде.

Митрополит Петр посвятил всю свою жизнь и деятельность церковным делам, так что религия и церковь в его время была на великой высоте в Сербии.
